Liederen van Remonstranten en Contra-Remonstranten

Bavianen en Slijkgeuzen

Camerata Trajectina

GLOBE

Jacobus Arminius (1560-1609)
(Prent door Clement de Jonge)

Bavianen en Slijkgeuzen, zo noemden ze elkaar: de Arminianen en de Gomaristen, ofwel de Remonstranten en de Contra-Remonstranten, ofwel de Rekkelijken en de Preciezen. Het zijn scheldwoorden, die laten zien hoezeer de kerkelijke twisten het kerkvolk raakten. 'Bavianen' zal een verbastering zijn van 'arminianen'; in een van de liedjes heten ze 'loos als aaps', als apen. De slijkgeuzen hadden hun scheldnaam te danken aan de modder waardoor zij zich ter kerke moesten begeven. Vele contra-remonstranten weigerden de preek van een remonstrantse voorganger aan te horen en besloten in naburige dorpen te kerken. 'Geuzen' was de algemene benaming voor rechtzinnig-gereformeerde oranjegezinden.

Remonstranten en contra-remonstranten stammen uit hetzelfde gereformeerde nest. Hun verwijdering dateert uit de eerste decennia van de 17e eeuw en gaat terug op een theologisch geschil tussen de Leidse hoogleraren Jacobus Arminius (1560-1609) en Franciscus Gomarus (1563-1641). Een heet hangijzer was de leer van de predestinatie of voorbeschikking: volgens Gomarus zou God van alle mensen al op voorhand hebben bepaald wie naar de hemel ging en wie naar de hel. In de visie van Arminius kon de mens door zijn gedrag nog enige invloed op zijn zaligheid uitoefenen: de mens had een 'vrije wil'. Dat klonk de gomaristen erg katholiek in de oren, en zij beschuldigden de arminianen er dan ook van 'met de papen te heulen'. In 1610 diende Arminius' opvolger, Johannes Uytenbogaert, namens 45 predikanten een remonstrantie in bij de Staten van Holland: een verzoekschrift om bescherming en tolerantie, vergezeld van een samenvatting van de arminiaanse leer in vijf punten.
Het geschil bereikt opmerkelijk snel de kerkvloer en scheidt daar de geesten zodanig dat men niet meer samen door één kerkdeur kan. Niet alleen afzonderlijke gereformeerde gemeenten, hele steden kiezen partij. Haarlem, Leiden, Rotterdam en Schoonhoven bijvoorbeeld worden remonstrants, Enkhuizen en Amsterdam contra-remonstrants. Het conflict wordt tot op het hoogste niveau uitgevochten. De raadpensionaris van Holland, Johan van Oldenbarnevelt staat aan de remonstrantse zijde, stadhouder Prins Maurits aan die van de contra-remonstranten. Van Oldenbarnevelt bekoopt deze bizarre strijd met de dood op het schavot (1619).
Onderwijl heeft de gereformeerde kerk zich in een Nationale Synode uitgesproken over het geschil: de remonstrantse leer wordt verboden. Een rigoureus preekverbod wordt van kracht. Wie zich daar niet aan wenst te houden wordt naar het buitenland verbannen. De Remonstrantse broederschap wordt dan ook in het buitenland - Antwerpen - opgericht, in 1619. Wie blijft en toch preekt, wordt gearresteerd. De maatregelen tegen de ex-broeders zijn dus strenger dan die tegen de katholieken; die mochten immers in hun schuilkerken de mis vieren! Dit vraagt om heroïsche verhalen, zoals dat van Passchier de Fijne. Hij preekte eens staande op een slee, die van Gouda naar Waddinxveen werd getrokken. De toehorende gemeente schaatste er achter aan, zodat de pakkans minimaal was. Een Hollandser tafereel is niet denkbaar! Passchier dankt aan dit optreden de bijnaam 'Het IJsvogelken'. Andere ster-

ke verhalen betreffen ontsnappingen van ingesloten dominees, zoals Sapma die met zijn vrouw van kleren wisselde. Men raakte er niet over uitgezongen.

De titel *Bavianen en Slijkgeuzen* is ontleend aan het indrukwekkende boek over deze periode van A.Th. van Deursen. Het laat onder meer zien hoe het gewone kerkvolk de troebelen ervoer. Uit de talloze gevallen die Van Deursen beschrijft, haal ik er een aan in verband met de muziek. De Lekkerkerker schoolmeester Pieter Martens had in 1615 in Schoonhoven twee contra-remonstrantse liederen voorgezongen aan gelijkgestemde 'dolerenden' (afgescheidenen), op zondag, na hun bijeenkomst. De magistraat van Schoonhoven bestrafte zanger en toehoorders met boete en verbanning.
Deze CD is te beschouwen als een muzikaal vervolg op Van Deursens werk. De twisten hebben een stortvloed van pamfletten, spotdichten en liederen veroorzaakt, waarin de belangrijkste gebeurtenissen worden weerspiegeld, zoals de afschaffing van de waardgelders, de onthoofding van Oldenbarnevelt, de Dordtse Synode en de gevangenschap van de remonstrantse predikanten.
Bijna alle liederen zijn gedrukt op losse blaadjes of in pamfletten. Dat geldt voor beide partijen. Een aantal van de contra-remonstrantse liederen zijn alleen bewaard in één druk van het Geuzenliedboek en zijn oorspronkelijk zeker op losse bladen verspreid geweest. De meeste liederen zijn om veiligheidsredenen anoniem gebleven. Eén lied is ondertekend 'bij mij, wie ik zij', een ander is gedrukt 'onder het kruis': een aanduiding van vervolgden die in het geheim hun geloof belijden. Ook twee beroemde hekeldichten van Vondel op de terechtstelling van Oldenbarnevelt zijn in die vorm verspreid. Vondels lied van Reintje de Vos is 'gemaakt om op de brug te zingen; al zou Reintje er uit zijn vel om springen'. Waarbij men moet weten dat bruggen samen met straathoeken en markten de meest geschikte plaatsen waren om liedjes te zingen en te verkopen; en dat Reintje niemand minder is dan Reinier Pauw, de machtige ex-burgemeester van Amsterdam. Pauw zal er niet om hebben kunnen lachen. En dat geldt voor alle liederen: de spottende toon camoufleert bloedige ernst.
In theorie is er geen enkel muzikaal verschil tussen het gezang van bavianen en geuzen. Ze zongen om het hardst psalmen, de muzikale kentekens van de gereformeerden. Daarnaast maakte men voor politieke liederen ook graag gebruik van de populaire wijzen van de tijd.

Aan het einde van de CD zijn enkele niet-politieke liederen opgenomen van twee remonstranten die hun overtuiging met een levenslange verbanning hebben moeten bekopen: het *Onze Vader* van Hugo de Groot - met wiens vlucht in de boekenkist een briljante geest voor het vaderland verloren ging - en enkele liederen van de dichter Dirck Rafaelsz Camphuysen (1586-1627). Camphuysen klom op van schoolmeester tot remonstrants predikant en stond in Vleuten. Na de uitvaardiging van het preekverbod dook hij onder. Hij vluchtte naar het buitenland toen er een prijs op zijn hoofd werd gezet. In zijn lied 'Lydens Begin' verhaalt hij van deze episode. Camphuysens liedbundel *Stichtelycke Rymen* (1624) werd in remonstrantse

kring zeer geliefd; de liederen zijn nog tientallen jaren na zijn dood gezongen. Ze behandelen thema's als strijd, leed, gebed, christelijke zeden, het betreden van het smalle pad en de vreugde in het hiernamaals. In 1652 werden de oorspronkelijke melodieën van de *Stichtelycke Rymen* grotendeels vervangen door de componist Joseph Butler, die er ook instrumentale variaties over schreef.

© 1995, Louis Peter Grijp

Camerata Trajectina ('Utrechts Muziekgezelschap', opgericht in 1974) heeft naam gemaakt als dé pleitbezorger voor de Nederlandse muziek uit de 16e en 17e eeuw. Het ensemble werkte mee aan praktisch alle edities van het Holland Festival Oude Muziek Utrecht, gaf honderden concerten in Nederland en Vlaanderen en maakte tournees naar onder meer de Verenigde Staten, Engeland, Zweden, Spanje, Italië, Frankrijk, Oostenrijk en Bulgarije. Een specialiteit van Camerata Trajectina is de muzikale opluistering van Nationale Herdenkingen, zoals die van de Unie van Utrecht (1979), Willem van Oranje (1984), Constantijn Huygens (1987) en Dirck Volkertszoon Coornhert (1990). Camerata Trajectina maakte verder programma's rond de dichters Vondel, Bredero, Hooft, Coornhert en Constantijn Huygens en rond thema's als de Tachtigjarige Oorlog, de godsdienststrijd ('De Hoer van Babylon'), de Dodendans, Middelnederlandse lyriek, Souterliedekens, Jacob van Eyck en Maria Tesselschade. De discografie van het ensemble omvat behalve zes LP's momenteel zes CD's. De onderhavige CD is verschenen naar aanleiding van het 375-jarig bestaan van de Remonstrantse Broederschap in 1994.
De projecten van Camerata Trajectina kenmerken zich door een unieke combinatie van intensief voorbereidend wetenschappelijk onderzoek en spontane uitvoeringen waarin improvisatie en theater een belangrijke rol spelen.

Deze uitgave kwam tot stand dankzij een initiatief van "De Vierschaar", bestaande uit mevrouw P.H. Korstanje en de heren R. van Hasselt, B.A. Koek en L. Schenck, later bijgestaan door mevrouw E.J. Schenck-Teesing en de heer J. Reefman (Remonstrantse Gemeente Twente).

Programmasamenstelling en research: Louis Peter Grijp, P.J. Meertens-Instituut, Amsterdam

Illustratie voorzijde: "Dienst in een protestantse dorpskerk" door Pieter Bloot
(Museum Catharijneconvent, Utrecht, foto Ruben de Heer)

1 Seght nu ghy nieuw' soldaten

Een lied over het afdanken van de waardgelders. Deze soldaten waren op instigatie van de Hollandse raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt aangetrokken om de orde in de remonstrantsgezinde steden te bewaren. Op last van Prins Maurits worden de waardgelders een jaartje later weer van hun taken ontheven en de remonstrantse regenten vervangen. Reden tot vreugde voor de contra-remonstranten. In dit lied worden de gehate waardgelders beschimpt: de soldaten die Utrecht, Leiden, Rotterdam en andere steden hebben bezet gehouden moeten maar op een kar het land worden uitgezet, richting het katholieke zuiden.

Een Nieu Liedeken, daer in verhaelt wort het afdancken vande Waert-Gelders,
Op de Wijse: Seght ghy Berghsche Soldaten, &c.

Seght nu ghy nieuw' Soldaten,
Hoe waert ghy soo ghesint
Dat ghy teghen de Staten
En uwen Prins bemint
Het Mes ginckt gorden op u zijden?
Ghy bracht u selven int lijden,
Dit vryelick doch bekint.

Laet nu met een moet[1] maken
Een waghen exellent,
Daer ghy mee mocht gheraken
In Landen onbekent,
Daermen groot'lycks heeft van doene[2]
Alsulcke Waert-Gelders koene,
Ghy bent noch niet aen 't ent.

Voor op moeten wy setten
Met een seer goedt ackoort,
De Uutrechtsche Cadetten[3],
Want haer de plaets behoort,
Lijckent nu niet wel Monnicken schoone
Nu zy dus sitten ten thoone
Op d'Waghen onghestoort?

Tis te Leyden ghebleecken
Hoe dat zy zijn ghequelt,
Met den Key onbesweecken
Het dient hier oock vertelt,
Hoe de Key daer begost te wercken[4],
Doens' begonnen daer te percken[5]
Dit Volck te gheven Geldt.

De Rotterdamsche Knechten
Die moeten oock al mee,
Die liever Eten als vechten
En krijgen[6] alst is vree.
Dit waren oock wel wreede gasten
Daer sy droncken ofte brasten,
'Twas buyten oft in stee.

Prins, Waert-gelders verheven,
Vaert dus nae den Bosch toe,
En wilt ons vry begheven[7],
Want wy zijn u al moe,
Zy sullen u daer al sonder falen
Wel met Processy in-halen,
Amen, 'tgeschiet alsoo.

Uit: *Een Nieu Geuse Liedt-Boeck*, 1645

---

1) met een moet: flinkweg 2) nodig heeft 3) officieren 4) iemand met een kei is zijn hoofd is een dwaas. Als de kei beweegt toont hij zijn dwaasheid. Mogelijk een toespeling op de zgn. Leidse Steen 5) te percken: ter stede 6) oorlog voeren 7) verlaten

2 Ghy Steden stout en koen

Een lied uit de tijd dat de remonstranten nog de dienst uitmaakten in steden als Leiden, Haarlem, Rotterdam, Den Briel, Utrecht, Gouda en Schoonhoven. In dit lied trachten de geusgezinde steden de remonstrantse macht te bagatelliseren en verklaren ze zich trouw aan Prins Maurits.

Een Nieuw Liedeken,
Op de Stemme: Edel Artisten koen.

Ghy Steden stout en koen
En Dorpen al ghelijcken,
Wilt u doch wel bevroen[1],
En wilt gheensins afwijcken
Graef Maurits van Nassouwen,
Die daer als een vroom Helt
Om ons Lant te behouwen
Ghetrocken heeft te velt.

Leyen en Haerlem
Rotterdam en der Brielen,
Zijn dese Gheesten tem[2],
Ja dese loose Fielen[3],
Uutrecht en oock ter Gouwen,
Schoonhoven kleyn gheacht,
Laet ons nu eens aenschouwen
Wat sy hebben voor macht.

Noch hier en daer een Stee
Moghen sy by eenen rapen
Zommighe Dorpen mee,
Sy zijn doch kleyn van wapen
Dese Arminianen
Sy sijn soo loos als Aeps[4],
Sy meenen, soo ick wanen,
Ons Lant te maken Paeps.

Wy Steden seer ghetrou
Houdent met tgroene Pluymken[5]:
Graef Maurits van Nassou.
Fluyt[6] ghy vry op u duymken.
Wy sullen u wel leeren
Teghens u Prins opstaen,
Wilt noch in tijts weer-keeren
En versaeckt d'Arminiaen.

Uit: *Nieu Geuse Liedt-Boeck*, 1645

---

1) bedenken 2) tam 3) schurken 4) apen, nl. bavianen 5) de groene pluim: het devies van Maurits 6) zuig: 'Bijt maar op een houtje'

3 Een nieuw Liedeken, waer in verhaelt worden de voornaemste gheschiedenissen deses Jaers 1619

Een geschiedenislesje in liedvorm over de de politieke gebeurtenissen van 1618-1619, vanuit contra-remonstrants perspectief. Te beginnen met het afschaffen van de waardgelders (4 aug. 1618) en de gevangenneming van Oldenbarnevelt (29 aug. 1618) en andere remonstrantsgezinde politici: de Rotterdamse pensionaris Hugo de Groot, zijn Leidse ambtgenoot Hoogerbeets, Ledenberg, de secretaris van de Staten van Utrecht, en de eveneens Utrechtse Heer van Moersbergen.

Een nieuw Liedeken, waer in verhaelt worden de voornaemste gheschiedenissen deses Jaers 1619 in dese Landen.
Op de Wyse: Lieve Dochters vol van Jeugden.

Prijst nu onsen Godt eendrachtigh,

Looft zijn naem ghebenedijt,
Om dat hy zijn Kerck altijt
Gaet beschermen seer krachtigh
Door syn Almachtige handt,
Tot rust ende vreed' van't Landt.

Tis ontrent een Jaer gheleden
Dat ons Prins al van Nassou,
Met veel ander Heeren trou
Quam tot Uutrecht inde steden
Daer hy met wijslyck beraen
'tStaten bevel heeft ghedaen.

Alle die nieuwe Soldaten
Die Waert-gelders syn ghenaemt,
Heeft den Prince hoogh befaemt
'tGeweer neder leggen laten
En heeft haer op 't onversienst
Soo ontslagen van haer dienst.

Doen hebben de Heeren Staten
Als mannen seer wijs beraen
Sommighe Heeren doen vaen,
Die 's Landts vrede gingen haten
't Volck hadden ghenomen aen,
Om onsen Prins teghen te staen.

Jan Barnevelt principale
Was van dit ghespuys het hooft,
En Ledenbergh (doch ghelooft)
Met Grotius kloeck van Tale,
Moersbergen, en Hoogerbeets
Wisten daer van 't recht bescheet[1].

De Staten Generaal hadden de Nationale Synode uitgeschreven, die op 13 november 1618 te Dordrecht voor het eerst vergaderde. De remonstranten, die op de synode zijn gedaagd, worden min of meer vastgezet. Na eindeloze discussies over procedurele zaken wordt hun leer op 6 mei 1619 veroordeeld.

Doen hebben de wyse Heeren
Al de Staten Generael
Een Synode Nationael
Tot Dordrecht met begheeren
Beroepen, met goedt ackoort
Om alles t'richten na Gods Woort.

Den sesten van Mey vol vromen
Wert van't Synode 't besluyt
Vry ghelesen overluyt
Maer d'Arminianen vol schromen
Die bleven als heel onweert[2]
Tot Dort noch ghearresteert.

Op 13 mei 1619 wordt Van Oldenbarnevelt in Den Haag terechtgesteld. Zijn verdiende loon, vindt de contra-remonstrantse lieddichter. Twee dagen later pleegt Ledenberg zelfmoord. Voor deze 'moord' wordt hij posthuum gestraft en in zijn eigen kist opgehangen. Hoogerbeets en Hugo de Groot worden verbannen naar slot Loevestein.

In Mey was het derthien daghen
Datmen Barn'velt komen sach
Voor zijn alderleste dagh,
Op't Binnen-Hoff sonder klagen
Daer hy na verdienst ontfingh
Sijn loon, dat heel wel vergingh.

Den vijftienden van Mey goedigh
Siet doen wert oock Ledenbergh
Als zijn eygen moorder ergh,
En als een die't Landt stelt bloedigh
In een bloedt-badt onghemist[3]

Op-ghehangen in zijn kist.

Daer na syn oock met schanden
Hoogherbeets en Huych de Groot,
Gebannen al tot haer doot,
Louvesteyn is haer waerande,
Welck huys voor haer is ghehuyrt
Zoo langh als haer leven duyrt.

De remonstrantse predikanten moeten de Acte van Stilstand tekenen, waarin ze beloven niet meer te zullen preken. Dat weigeren ze, op eentje na. De veertien weigeraars worden verbannen en op negen wagens gezet, richting het katholieke zuiden.

Den sesten van July klare
Doen kreghen oock haer bescheyt[4)]
Om te zijn haestich bereyt,
De Predicanten die noch waren
Tot Dordrecht, wilt dit verstaen
Dats souden haer Leer afgaen.

Eerst werden zy al ontslaghen
Van haer dienst al in den Haegh,
En doen worde haer[5)] ghevraeght
Staten Actie die zy saghen[6)]
Of zy die als Onderdaen
Wouden teeck'nen en toestaen.

Maer sy weygerden het alle
Uut-ghenomen slechts maer een
Hendrick Leo (soo ick meen)
Die van haer is afghevallen
En heeft na der Staten wil
Hem belooft te houden stil.

Doen werden d'ander veerthiene
Den sesten July doch hoort
Oock alle ghewesen voort,
T'was een wonder om te siene,
Soo een schoonen troup daer was,
Van waghenen op dat pas.

Neghen Waghens haer gheleyden
Wel versien met Staten boon[7)],
Dus reden sy daer ten toon,
Uut dees Landen sy doen scheyden,
En voeren soo nae Waelwijck,
Den Bosch, oft dierghelyck.

Princen laet ons met behagen
Ons Godt aenroepen seer mildt,
Dat hy ons doch geven wilt
Peys en vreed' in onse daghen
En eendracht in Gods Gemeent
Op dat die doch niet verkleent[8)].

Uit: *Nieu Geuse Liedt-Boeck*, 1645

---

1) de echte waarheid: ze wisten het maar al te goed
2) onwaardig 3) zeker, 'niet te missen' (stoplap)
4) vonnis 5) hun 6) de acte, die zij te zien kregen
7) boden 8) kleiner wordt

4 Foy u Dortsche Synode!

Een krachtige remonstrantse reactie op de Dordtse Synode: foei! Protest achteraf tegen de gevolgde procedure: er was onder meer een dispuut beloofd, maar dat is achterwege gebleven.

Liedeken
Voys: Ick en ben niet als de pluyme

Foy u Dortsche Synode!
Foy Moeder van elendt!

Foy u dat ghy soo snode
Gods Kercke hebt gheschent!
Door u procedueren vals,
Overloopen van veel gals[1],
Brochtet ghy Gods Kerck om hals.

Men had den Remonstranten
Belooft een vry gheleyt,
Den vromen Predicanten
Een dispuyt toegheseyt.
Maer men heeft de Trouw' ghequest
Te Dort sloeghmens' in arrest,
Het dispuyt was buyten west.

Men ginck haer condemneeren[2]
Sonder eenich dispuyt,
Teghens Trou d'een de Heeren
Haer voerent' Lantwaert uyt;
In wat Kerrick, in wat Ryck
Hoorde men oyt desghelyck?
Foy Kerck, foy Republyck!

Daerom myn lieve schaepen,
Laet u vervoeren niet
Van dese boose knaepen,
Haer leugens altyt vliet.
Maer bemint de waerheyt claer,
Verblyt u als ghy lydt om haer,
Ende volcht haer altyt naer.

Uit: *Lachrymae Lachrymarum, dat is, Traenen der traenen, ghestort over de doot des Edele Heer Johan van Oldenbarnevelt.* Pamflet, 1620.

1) door uw woede. Bekend is de woedeuitbarsting van voorzitter Bogerman, 14 jan. 1619 2) veroordelen

5 Tsamen-Sprekinghe tusschen een Remonstrant ende een Contra-Remonstrant

Nog een reactie op de Dordtse Synode, nu van contra-remonstrantse zijde, in de vorm van een buurpraatje. De remonstrantse (de buurvrouw in onze interpretatie) maakt haar contra-remonstrantse buurman vele verwijten, die hij de een na de ander weerlegt. De remonstrantse windt zich vooral op over de procedure: het besluit de remonstranten te verwijderen had al van te voren vast gestaan en de behandeling van hun leer was een schijnvertoning geweest, een schijnheilige vertoning ook, want de veelvuldige gebeden van de contra-remonstranten waren niet door de heilige geest ingegeven geweest. Ga jij ook maar het land uit, is het antwoord.

Tsamen-sprekinghe tusschen een Remonstrant ende een Contra-Remonstrant, Van de Uyt-vaert der Remonstranten.
Can ghesonghen werden, op de wyse van den 66. Psalm. of: Nerio schoonste van uw' Bueren.

R: Lief Buerman, seght my wat voor quanten
Verdrijft men dagelijcx uyt het Lant?
C: Die maken dat aen alle canten
Het huys des Heeren staet in brant.
R: Ick sagh haer aen voor Predicanten
Die Godes Liefde selfs verslont[1].
C: Gods Liefd' verslint gheen Remonstranten
Al waert schoon dat m'er duysent vont[2].
R: Nochtans ick heb wel hooren segghen,
Dat niemant bet Gods Kerck bemint.
C: Die Godes Kerck aen colen legghen[3],
Hoe souden die wel[4] zijn ghesint?
R: Maer soud' ghy wel bewijsen connen
Dat sulcx de Remonstranten doen?
C: Haer hoogh-moet heeft sich onderwonnen[5]

Het Lant vol kettery te broen[6].
R: Wat broense doch voor ketterijen,
Waer uyt soo hooghen brant ontstaet?
C: Die't Synodus ghebiet te mijen
Als schricklijck en ban-waerdich quaet.
R: Ick can haer Leere niet verlaten,
Noch uwe Leere nemen aen.
C: Indien men onse Leer most haten,
Het Synodus soud' soo verstaen[7].
R: Ick passe niet op menschen oordeel,
Het oordeel Gods sal't my wel doen.
C: Maer sulcke mannen hebben voordeel
Die niet en spreken na vermoen.
R: Waer't noch gheweest een op-recht meenen,
Maer neen, d'uyt-spraeck was valsch te Dort.
C: Wat seght ghy daer? waer loopt ghy heenen?[8]
Of meent ghy datter meer aenschort?
R: Al vry wat meer, de Dortsche Vaders
En spraken niet na haer verstant.
C: Hoe? Waerent dan een hoop verraders
Van d'onghesiene[9] Remonstrant?
R: Sy waeren teghens ons ontsteken
Met onversoennelijcken haet.
C: Wie leert u sulcken oordeel spreken?
De reyne liefde denckt gheen quaet.
R: Sy denckt gheen quaet, maer can wel mercken
Het gheen dat openbaer gheschiet.
C: Wat de'en de Vaders dan voor wercken,
Waer aen ghy haer qua meeningh siet?
R: Men heeft het oordeel los ghestreken[10],
Ons reden sijn nau voorghestelt.
C: Men heeft uw' schriften hooren spreken,
Eer't volle vonnis was ghevelt.
R: Men had ons mond'lingh moeten hooren,
Nu las-men 'tschrift ter nauwer noot.
C: T'was so besloten van te vooren;
Oock was uw' schrift al veel te groot.
R: Van dat besluyt was niet ghesproken,
Men gaf ons eerst een ander voet[11].
C: Die voet is naderhandt ghesproken,
En al de Vaders vonden 'tgoet.
R: Het Synodus was heel gheleghen,
In qua goed-vindingh sonder reen[12].
C: My docht nochtans het gingh ter deghen[13],
Men storte veelerley ghebe'en.
R: Men can des Heeren naem wel noemen,
En overtreden Godes Wet.
C: Maer onse Vaders moghen roemen,
Dat mond en hart de'en een ghebedt.
R: O neen: haer heeft te seer ontbroken,
T'voor sitten van den Heylighen gheest.
C: Ghebedt en alles is ghesproken,
Als van een volck dat Christus vreest.
R: Waer waren vrientschap, liefde, vrede,
Oprechte vruchten van den Gheest?
C: Dees brachten al de Vaders mede,
Sulcx dat's sijn een hart gheweest.
R: Een hart, om alle Remonstranten,
Te stooten uyt haer Vaderlandt,
C: Men most ghetrouwe dienaers planten
En helpen 'tqua ghespuys van cant.
R: Eerst had'men moeten ondersoecken,
Off onse leer was goedt off quaedt.
C: De Vaders hadden uwe boecken,
En sochten self gheen lang' beraet.
R: De klocke was voor heen ghegoten,
Dit's d'oorsaeck van die felle brant.
C: D'oorsaken zijn uyt u ghesproten,
Niet uyt den Contra-remonstrant.
R: Ghy wout ons nergens in verdraghen,
Waer dat gheschiet, de noodt waer cleen.
C: Men moet de Ketters t'Lant uyt-jaghen,
Op dat Israel woon' alleen.
R: Wy sullen dit gheduldich draghen,

Uyt liefd, tot Christus, en zijn Bruyt.
C: Jae springht oock op de Narre waghen,
En rijt u best de Landen uyt.
R: Wy rijen uyt, maer Godes plaghen,
Die rijen tot dees Landen in.
C: Wy souden Godes straffe draghen,
Waer uwe dolingh' van ons sin[14].

Uit: *Retortie ofte Weder-steeck.* Pamflet, 1619

---

1) die helemaal in Gods liefde opgaan 2) al vond je er duizend 3) verwoesten 4) goed 5) voorgenomen 6) broeden, voortbrengen 7) dan had de Synode dat wel geweten 8) waar doel je op? 9) onaanzienlijke 10) het vonnis lichtvaardig geveld 11) procedure 12) slecht besluit zonder reden 13) zoals het hoort 14) als we jullie dwaling volgden

6 Ick Jan van Olden Barneveldt

Een spotlied van de geuzen op Oldenbarnevelt. De gevangen raadpensionaris beklaagt zijn lot en betreurt de hoogmoed die tot zijn val heeft geleid. Als voorbeeld voor dit lied diende een soortgelijk spot-klaaglied van Maximiliaan de Bossu, de spaansgezinde admiraal die de Slag op de Zuiderzee tegen de geuzen verloor (1573).

Een nieu Liedeken, vande gevanckenisse van Johan van Oldenbarneveldt, met eenighe van de syne, op de wyse: Maxilliaen de Bossu.

Ick Jan van Olden Barneveldt
Ridder, Heer van den Tempel
Van Roodenrijs, ende ghestelt
Bewaerder van 'sLands stempel,
Daer toe 'sHoffs opper Advocaet
Maer ben ghevallen uyt dien staet
Nae Lucifers exempel.

Want dien stant docht my al te slecht[1]
Ick wilde hogher wesen
Maer ben van Heer gheworden knecht
Ghevangen oock by desen,
Bewaert ende ghesloten vast
Ghelijck als eenen snooden gast
Jae word van elck mis-presen.

Ick was hoog gheklommen alreets
Schier tot de hoogste stede
Met Grotius en Hooger-beets
En Haen van Haerlem[2] mede,
Maer ben ghevallen gantsch om leeg
Dat maeckt my 't herte soo ghedweeg,
Het roept nu al om vrede.

Ick die eens placht ghe-eert te zijn,
Ja gheacht des Lands Vader
Wort nu (ist niet verkeert met myn)
Ghescholden een Verrader,
En oock Autheur van allen twist
Die hier int Land is opghehist.
Men wijt het my al gader.

Oorlof Princelicke leeuwen fier
Hout aen de rechte Leere
Acht niet wat andre schreuwen hier,
Want ick beklaegh my seere
Dat ick d'huerlingen heb ghelooft,
Zy hebben my het hert verdooft.
Och dat klaeg ick u Heere.

'Godt is mijn burcht' (naamspreuk van de auteur). Uit: *Nieu Geuse Liedt-Boeck,* 1645

---

1) eenvoudig 2) Johan de Haen, pensionaris van Haarlem

7 Ay treurt met rouw, trouw Batavieren

Anderen veroordeelden de onthoofding van Oldenbarnevelt, waaronder de dichter van dit klaaglied. De trouwste raadsheer van het land is verraden en vermoord. O Batavieren, o Hollanders, eert deze grote man, vergeet hem niet, gunt hem een graf in uw ziel.

Liedeken. Op de wijse: Cornette Musicaal.

Ay treurt met rouw, trouw Batavieren;
Hy die u saecken recht wou stieren,
Den Vader van u Stand[1],
Die 't Heyl u stichte;
Den trouwsten Raadt van 't Land.
Leyt jammerlijck in 't zand
Vermoordt; en 't onverstand
Gaat hem aan elcken kant,
Met leugens, noch verraet op-dichten[2].

Maar waar voor moest hy den Doodt smaken?
Waar voor? voor sijn geduyrich waken;
Voor 't schutten van 't geweld[3],
Voor 's Lands Vryheden.
O grooten Barneveld,
Gy, als een vromen Held
Sult eeuwig zijn getelt[4],
Als Wit[5] en Baak gestelt
Tot het Volcks nut, met die best deden.

En gy, en gy, O vroom Hollanders!
Mint gy te recht u trouw Voor-standers:
Soo u sijn ong'lijck[6] deert;
Wert gy gedreven
Hem recht te sien ge-eert,
U ernstelijck dan keert,
Dat gy sijn Lof vermeert,
En dat gy hem niet weert,
Een Graf-plaats in u ziel te geven.

By my, die ick zy[7] (ondertekening)
Uit: S. Coster, *Werken*, 1883

---

1) staat 2) op leugenachtige wijze van verraad betichten 3) beschermen tegen het geweld 4) beschouwd 5) doelwit, voorbeeld 6) onrechtvaardige behandeling 7) geschreven door mij, wie ik ook moge zijn

8 Geuse Vesper of Siecken-troost voor de vierentwintigh

Nog een verontwaardigd lied over de dood van Oldenbarnevelt, het beroemde Geuse Vesper *van Joost van den Vondel. Moest deze voortreffelijke man, na zoveel jaren trouwe dienst, op zijn oude dag sterven door een verradelijk zwaard? Alle beschuldigingen zijn vals gebleken: nooit vond men de 'pistoletten van het verraad', het smeergeld dat slechts was rondgestrooid om hem verdacht te maken. Wat zullen de vierentwintig rechters die Oldenbarnevelt ter dood veroordeelden, een wroeging krijgen! Voor hen is deze 'ziekentroost' - bijbelteksten die men aan de stervenden voorlas om berouw op te wekken. Maar hun berouw zal vergeefs zijn: deze wandaad is onvergeeflijk voor God.*

Geuse Vesper[1] of Siecken-Troost voor de Vierentwintigh.
Op de wijse: Branle Partinice

Hadt hy Hollandt dan ghedragen,
Onder 't hart,
Tot sijn afgeleefde dagen,
Met veel smart,
Om 't meyneedigh swaert te laven,

Met sijn bloet,
En te mesten kray en raven,
Op sijn goet?

Maer waerom den hals gekorven?
Want sijn bloet
Was in d'aders schier verstorven;
In sijn goet
Vontmen noyt de Pistoletten[2)]
Van 't verraet,
Uutghestroyt, om scharp te wetten
's Vollecks haet.

Gierigheyt en wreetheyt beyde,
Die het swaert
Grimmigh ruckten uyt der scheyde,
Nu bedaert,
Suchten: Wat kan ons vernoegen
Goet en bloet?
Och, hoe knaecht een eeuwigh wroegen
Ons ghemoedt!

Weest te vreen, haelt Predikanten[3)],
West en Oost;
Gaet en soeckt by Dortsche santen[4)]
Heyl en troost;
'T is vergeefs, de Heer koomt kloppen,
Met sijn Woort[5)],
Niemandt kan de wellen stoppen
Van die Moort.

Spiegelt, spiegelt u dan echter,
Wie ghy zijt;
Vreest den worm, die desen rechter
't Hart afbijt,
Schent uw' handen aen geen Vaders,
Dol van haet,
Scheldt gheen Vroomen voor verraders
Van den staet.

Uit: anoniem pamflet ca 1631
(Joost van den Vondel)

---

1) vesper: katholieke avonddienst, wellicht met de bijgedachte aan de vespers der doden 2) Spaanse geldstukken 3) om de ziekentroost te laten voorlezen 4) heiligen: de deelnemers aan de Dordtse synode 5) de ziekentroost

9 Een Niew Lietgen van Reyntgen de Vos

Nog een lied van Vondel over de veroordeling van Oldenbarnevelt: een hekeldicht in de vorm van een Hollandse dierfabel. De raadpensionaris is de kip die gouden eieren legt. Deze kip trekt de aandacht van Reintje de Vos - dat is de Amsterdamse burgemeester Reinier Pauw, de voorzitter van de vierentwintig rechters. Reintje speldt de boeren - de Hollanders - wat op de mouw en vreet het beest op. Pas later komen de boeren er achter wat voor streek Reintje hun heeft geleverd. Ze sturen de honden op hem af.
Vondel stelde het lied in een boerentaaltje, het Waterlands, met onder meer 'ie' voor 'ee' ('iens') en 'ng' voor 'n' ('angder'). Hij volgt daarmee zijn muzikale voorbeeld, Bredero's befaamde lied 'Arent Pieter Gysen' over een gevecht in een plattelandsherberg.

Een Niew Lietgen van Reyntgen de Vos. [Gemaeckt om op de brug te zingen; al zouw'er Reintje uyt zijn vel om springen.]
Op de Wijse: Van Arent Pieter Gijsen, &c.

Nou iens van 't loose Raintgen
Ghesonghen dattet klinckt
Daer Nickertgen en Haintgen[1)]
De wellekoemst of drinckt,

Nou dat schalcke diefjen stinckt,
Hoe ist benart, hoe hangt sijn start,
Nou sijn pooten zijn verminckt[2].

De vrye Amstel Boeren
Die hadden ienne Hen
Daer sy soo wel by voeren
As ick gien angder ken,
Mit een kakelbonte pen,
Dees leghen siet, langs[3] welvaert hiet
Datte Duyvel 't Vosse schen.

Dees Hen lay alle daghe
Soo ficxse gowe Ay
Het was gheen tijdt van klaghen
Soo lang als 't beesje lay
Was het kermis in de way,
De rijcke Boer, uyt melcke voer,
'tWas al Botter, Room en Klay.

Maer 'tlecker Vosse muyltge
Op hoender vlays belust
Quam cruypen uyt sijn kuyltgen
By s'Amster langse kust,
Daer de Boerman sat gherust.
"Wel", say het, "langst[4], hebt vrees noch angst
Raintgens deucht is jou bewust".

De Vos namt eele beesge
En vattet by de keel,
En scheurdent 'tleckere vleesge
En gaf van elck een deel
Aen sijn Vosjes even veel,
En leefden luy, de Boer dronck huy[5],
Want Noem[6] Raintgen was te eel[7].

Maer doe de Boeren misten
De daghelijckse Rent[8],
Begon het Dorp te twisten:
"Gans duysent sackrement,
Dat de duyvel 'tVosjen schent,
Ons Hen is doodt, en 'tDorp lijdt noot.
Isset niet een groot elent?"

De Boeren Raintgen histen
De Honden oppet lijf,
Die Raintgen vaer bepisten
Om 't eelements[9] bedrijf;
Raintgen claechdent aen sijn Wijf,
"Vaer jy hebt schult, draecht met ghedult"
Sayse, "al dit ongherijff."

Jy Boeren neemt exempel
En wachtge voor de Vos,
En sit hem op sijn tempel[10]
En jaecht de schalck in 't Bos
Is hy swart of is hy ros,
Ghelooft hem niet, die 't Dorp verriet.
Stoot den dief sijn tanden los.

Uit: pamflet, 1627 (Joost van den Vondel)

---

1) schertsnamen voor de duivel 2) Pauw was namelijk niet herkozen als burgemeester 3) 's lands 4) vriend 5) dunne melk 6) Oom 7) te edel, te goed voor hui 8) inkomsten 9) schandelijk 10) lijf

10 Op d'eeuwighe ghevanckenisse der Remonstransche Predicanten

Na de Synode van Dordrecht vluchtten de voornaamste remonstranten het land uit. In Antwerpen richtten zij in 1619 de Remonstrantse Broederschap op. Ondanks strenge verboden werden in Holland gemeenten onder het kruis gesticht. Preken was een ris-

kante bezigheid. Een aantal predikanten werd gevangen genomen. Hierover een verontwaardigd lied van de remonstranten. Gereformeerde Hollanders, God zal jullie straffen!

Op d'eeuwighe ghevanckenisse der Remonstransche Predicanten.
Op de wijse: Myn ziel maeckt groot den Heer

Syn dan de Dienaers Godts
Soo wredelijck en spodts
In't tuchthuys opghesloten?
Fy Hollandt loos van eer,
Heeft u de ware leer
Al reede zoo verdroten?

Verdruckt haer zoo ghy wilt,
Zy zijn nochtans van't gilt
Daer Godt heeft toe ghesproken:
"Wie u raeckt, raeckt het licht
Van mijn bemint ghesicht,
Ghy blyft niet onghewroken".

Off ghy gheen wrake siet,
En denckt doch daerom niet
Dat Godt u niet sal schenden.
Wanneer ghy 't minst vermoet
Soo sal hy overvloet
Van sware plaghen senden.

Uit: *Liedekens, Nopende de eeuwighe ghevanckenisse der Remonstransche Predicanten.* Pamflet, zonder jaartal.

11 Op de Verlossinge van Samuel de Prince en Johannes Grevius

Samuel de Prince en Johannes Grevius waren remonstrantse dominees uit Baardwijk (bij Waalwijk) en het nabijgelegen Heusden. Beiden werden in 1620 gearresteerd, kregen levenslang en belandden in het Amsterdamse tuchthuis. Zij ontsnapten dankzij collega Sapma, valse sleutels en touwladders.
Samuel de Prince had een kwalijke reputatie. Volgens de contra-remonstranten zou hij eens drie roemers wijn hebben geledigd in de naam van de vader, de zoon en de Heilige Geest. In 1623 trachtte hij Prins Maurits geld af te persen, werd opgepakt en kwam op slot Loevestein terecht. Bij een vluchtpoging kwam hij om, in de slotgracht.

Op de Verlossinge van Samuel de Prince, ende Johannes Grevius.
Wijse: Weest verheugt al ghy oprechte. Psa. 33.

Houd goede moet, al gy oprechten,
Gods Majesteyt komt ons te baet
Die Grev' en Prins, die trouwe knechten,
Uut t'Amsterdamsche Tuchthuys laet.
Contra-remonstranten,
Vangt gheen Predicanten.
Godt is u party[1].
U tyranniseren
Sal hy u verleren,
En ons blijven by.

Uit: *Bly-lieden* 1621.

---

1) tegenstander

13 Op de Moort van Rotterdam

In het volgende lied zijn we getuige van de arrestatie van een remonstrants predikant. In 1621 waren de Rotterdamse remonstranten eens buiten de stad bijeengekomen. De dijkgraaf van Schieland, Duin Claessoon, bemerkt dat en neemt op de terugtocht, in de

stadspoort, de predikant onverhoeds gevangen. De kerkgangers vallen de soldaten aan en die schieten terug, met scherp. Er zijn vier doden te betreuren: een zakkendrager, een metselaarszoon, een matroos en een schoenmaker. De predikant, Simon Lucae, wordt dezelfde nacht nog overgebracht naar Den Haag.

Op de Moort van Rotterdam, de Rotterdamsche Remonstrantsghesinde sprecken. Op de wijse: Ick sal u lieven en dienen eendrachtich. Psalm 18.

O lieve Godt, waer zijn wy toe ghecomen?
Ons Predicant is ons met cracht benomen,
En vast gheboeyt: en als hy wierd' besocht
Uut trouwe liefd', zijn veele omghebrocht.
Duyn, gaans verwoet, liet onder thoopjen[1] schieten;
Sijn muskettiers, hy dede daer vergieten
Veel Burghers bloet, en heeft alzoo d'oost-poort
En Christus knecht bewaert[2] door bloet en moort.

Hy dede snachts dees moort-poort stout ontsluyten
En sleepte daer den Predicant weer buyten,
En bracht hem wegh in 's Graven-haeg', int gadt[3],
Dat vreeslijck stinckt, en krielt van muys en radt,
Een welcom gast voor al de wrede Staten,
Die swerelts heyl en zijne dienaers haten,
Maer Godt haet Duyn en haer die Duyns ghelijck
Dus onbeweeght[4] bestormen 't Hemelrijck.

Duyn wierd' betaelt, tverraders gelt mocht vloten[5].
Maer theyloos gelt, noch 'tbloet zoo schelms vergoten
Heeft hem bedaert, noch eenigh Magistraet.
Siet hoe men noch met ons te wercke gaet:
tVermoorde volck en mocht men niet begraven,
Door vrient noch buer, de Burgher-meesters gaven
Haer dienaers last (als cackx tot moetwils straf[6]
Om haer des nachts te stoppen in het graf.

Ten is niet vreemt dat Moordenaers niet garen
t'Vermoorde Lijck by daghe uyt zien varen,
Met sulcken staet, en sulcxs als dat behoort:
Elck Moordenaer dempt naerstich lijck en moort.

Uit: *Liedekens, Nopende de eeuwighe ghevanckenisse der Remonstransche Predicanten*
Pamflet, zonder jaartal

---

1) menigte 2) bewaert: zowel de Oostpoort verdedigd als de predikant gevangen gehouden 3) gevangenis 4) driest 5) vloeien 6) zogenaamd als straf voor hun moedwil

14 Bly-Lied op de uutcomste van vier Predicanten

Vreugdelied over de ontsnapping van vier gearresteerde remonstrantse predikanten. Laat de calvinisten maar op hun neus kijken, zij zijn er uit!

Bly-Lied Op de uutcomste van vier Predicanten, die om de vercondinghe des Evangeliums ghevanghen waren.
Wijse: Ghy volckeren des aertrijckx al.
Psal. 100.

Beminde Christen, die noch treurt,
Hoort nu wat goeds, dat selden beurt.
Bernherus[1], die tot Haerlem sat,
Is braeff gheholpen uut het gat[2].

Oock is Dominicus[3] verlost.
Dees tijdingh' rijd al-om post.
Het Calff siet dapper op syn snuyt;
Maer 't spijt, wie 't spijt, sy synder uyt.

Veel stercke sloten syn al niet[4],
Wanneer 't den goeden Godt verdriet;
Der menschen macht is enckel windt,
Wanneer ons Heer syn werck beghindt.

Uit: *Bly-lieden Op de uutcomste van de Predicanten, die om de vercondinghe des Evangeliums ghevanghen waeren.*
Pamflet, 'onder 't cruys gedruckt' in 1621

---

1) B. Vezekius 2) bak 3) D. Sapma 4) helemaal niets

16 Triumph-Lied ter eeren van Dominicus Sapmas Huysvrou

Dominee Sapma uit Hoorn ontsnapte op spectaculaire wijze. Zijn vrouw mocht hem in de gevangenis bezoeken. Ze had een doek om haar kin gebonden, alsof ze kiespijn had. In de cel verwisselden zij van kleren en Sapma wist te ontkomen, in vrouwskleren en met een doek om zijn kin. Alsof hij kiespijn had.

Triumph-lied ter eeren van Dominicus Sapmas Huysvrou die hem uut-gheholpen heeft.
Wijse: Die in Godes bewaring sterck, Psal 91. Of: Ick bid u Godt mijn volle vreucht.

Ió Triumph, Ió, Ió[1].
Godts Dienaer is't ontkomen,
Die van de Geusen hardt en snoo
Ghevanghen was ghenomen.

Gods Engels lieten Petrus gaen:
Hier synder gheen verschenen,
Die slot oft grendel roerden aen,
Off spraecken, Man gaet henen.

Dominicus schaft sellifs raet
Met syn hert-liev' Egade,
Die hem syn zoete vryheydt baet,
Met vrees voor eyghen schade.

Sy had verloff, om altemet
Te sien nae haer ghevanghen,
En ghing, ghelijck dien tandpijn let,
Met doecken om haer wanghen.

Sy gaff haer Man haer vrouws ghewaet;
Bewon haer kinn' met doecken.
Hy koos de deur, hy kreeg de straet,
Het Wit[2] van haer besoecken.

Sy bleeff voor hem in hechtenis;
Hy droech de siecke sletten,
Siet hoe subtijl de lieffden is,
Wie soud' haer werck beletten?

Uit: *Bly-lieden* 1621

---

1) hoera 2) doelwit

18 Een nieuw Claegh Liedt, selfs ghemackt van Hendrick Danielsz Slatius

Dominee Hendrik Slatius ontkwam niet. Hij was gevangen gezet wegens zijn aandeel in een complot tegen Prins Maurits. Om strafvermindering te krijgen schreef hij enkele stukken tegen de remonstranten, tegen zijn eigen geloofsgenoten dus. Het mocht niet baten en hij werd ter dood gebracht (1623). De titel van het volgende spotlied suggereert dat het een van Slatius' afvallige geschriften is.

Een nieuw Claegh Liedt, selfs ghemaeckt van Hendrick Danielsz. Slatius in syn Ghevangenisse ... tot waerschouwinge voor alle die noch in

"Gevangenneming van de gewezen remonstrantse predikant H.D. Slatius te Bleyswijk", Claes Jansz. Visscher, 1623
(Museum Catharijneconvent, Utrecht)

de Arminiaensche dwalinge syn. Geschreven in 's Graven Hage, in myne Banden.
Op de wijse: Antwerpen Rijck, etc.

Myn Godt en Heer,
Tot u roep ick met rouwen,
Dat ick mijn Leer
Voor mannen ende vrouwen
Hebbe gheleert;
Tis voor my een afgrijsen.
Ick heb berou,
Wilt my ghenaed' bewijsen
Dat ick hebbe gheleert
Van Gods ghenaed' ghekeert,
Tis voor my een vals wanen.
Daerom blijft altijt vast,
Op Gods ghenade past,
Ghelooft geen Arminianen.

Want ick ben nou
In banden vast ghesloten.
Ick klaegh met rouw,
Het heeft den Heer verdroten
Dat ick zijn Almacht
Te niet heb willen dryven.
Waer is nu mijn kracht?
Men sal my gaen ontlijven.
Waer is mijn vryen wil
Die ick gheleert heb stil?
En dat met een vals wanen.
Daerom blijft altijdt vast,
Op Godts ghenade past,
Ghelooft gheen Arminianen.

En dat noch meer
Dat ick heb voor ghenomen
Met verraet weer

Den Edelen Prins vol vromen,
Te brenghen om,
Met alle mijn ghesellen,
Die ick rontom,
Int Landt heb gaen bestellen,
Om Prins vermoorden siet[1],
Met al zijn ghebiedt[2],
Is dit niet een valsch wanen?
Daerom blijft altijdt vast,
Op Gods Ghenade past,
Ghelooft geen Arminianen.

Uit: *Nieu Geuse Liedt-Boeck*, 1645

---

1) siet: stopwoord, vgl. 'hoor' 2) gezag

19 Men hoort nu seven wijven kijven

De befaamde zeevaartkundige Robbert Robbertsz le Canu (1563-na 1630) had ooit een klaaglied op de dood van Arminius geschreven (1610) maar zag geen heil in de verdeeldheid der christenen. Hij noemde zichzelf 'neutralist' en liet zijn kinderen bij verschillende kerkgenootschappen dopen. De kerkgenootschappen waren voor hem als zeven vrouwen die om Christus' hand ruziën. De oudste wil niemand meer hebben. Ze heeft haar goedje verteerd met romenij (zoete wijn) en we begrijpen: deze zuster is rooms-katholiek. De tweede ziet graag knaapjes op de 'lute' spelen: een lutherse dus. De derde zuster eet graag kalfsbout - een calviniste. De vierde is doopsgezind, want ze doopt haar eigen brood in het vet. De laatste twee zusters zijn contra-remonstrants en remonstrants. De moraal: Trouw met geen van die vrouwen, laten we bij elkaar blijven.

Op de Wijse: Doen ick een Doecxken wit sagh blincken, &c.
Men hoort nu seven Wijven kijven,
Om Christi naem of broeck[1] alleyn,
Sy willen al by Christo blijven,
En doen haer selfs lusten onreyn,
Dus en trouwter geen,
Blijft met een gemeen.

Wie wil de oudst van seven vrijen,
Die al haer goetjen heeft verteert,
In Bastaert en in Romenijen[2],
Sy is geen Man met eeren weert,
Dus en trouwter geen,
Blijf met een gemeen.

De ander siet de Knaepjes geerne,
Die lustigh opter Luyten slaen,
Het zijn al kitteloorige Deernen,
Men kan haer lusten niet versaen[3],
Dus en trouwter geen,
Blijft met een gemeen.

De derde Suster onverdroten,
Eet geern van een Kalfs-bout,
Met een Orangien sopken over-goten,
Dat haer maeckt weeligh en seer stout,
Dus en trouwter geen,
Blijft met een gemeen.

De vierde siet men neerstigh loopen,
Nae alderley Braet-pannen vet,
Daer sy haer eygen Broodt in doopen,
Elck leeft hier nae sijn eygen Wet,
Dus en trouwter geen,
Blijft met een gemeen.

De vijfde gaet hier dapper wijden[4]
Gods Kinder al voor onkruyt uyt,
Die sy hier bannen ende mijden[5]
En meynen 't is al vast besluyt,

Dus en trouter geen,
Blijft met een gemeen.

De seste soeckt ons wijs te maken,
Dat al wat hier geschiet op Aert,
Godts wil is die men niet mach laken[6],
Daer zijn wy oock niet mee bewaert,
Dus en trouter geen,
Blijf met een gemeen.

De leste suster van dees seven,
Prijst een dommen Arminiaen,
Die mijn kindt den doop niet wil geven[7],
Dat icker selfs by mach staen,
Dus en trouter geen,
Blijft met een gemeen.

Ghy Christen Princen uyt-gelesen,
Zijt ghy vry, soo blijft in Christo,
Laet alle secten in haer wesen[8],
Want 't zijn al ruyge Susters sno,
Dus en trouter geen,
Blijft met een gemeen.

Uit: Robbert Robbertsz,
De Noordtsche Rommel-pot, 1646

---

1) de broek als symbool voor de macht in het huwelijk
2) twee zoete wijnsoorten 3) verzadigen 4) wieden
5) bannen en mijden: zware straffen in orthodox-doperse richtingen 6) de predestinatieleer van de contra-remonstranten 7) de remonstranten waren niet tegen de kinderdoop, al lieten zij tegenstanders van de kinderdoop tot de dienst toe. Blijkbaar betreft het hier een persoonlijke ervaring van Robbertsz
8) laat ze maar in hun sop gaar koken

20 't Onse Vader

Op de wijse, van de CIV Psalm.

O Vader ons, die in den hemel woont,
Aen uwen naem zy alle eer betoont;
U rijck toe-kom'; u wille zy van waerde
In 't hemelrijck, end' oock hier op der aerde.
U is bekent ons dagelijcksche noodt,
Geeft huyden ons ons huydendaeghsche broodt.
Vergeeft ons schuldt, gelijck wy oock vergeven
Wie dat yet quaedts heeft tegen ons bedreven.

Leydt ons oock niet in al te swaren strijdt,
Maer uyt genad' ons van het quaedt bevrijdt.
Rijck, kracht ende eer, zijn u in d'eeuwigheden;
Laet Amen dan het slot zijn der gebeden.

Uit: Hugo de Groot, *Bewijs van de ware Godtsdienst - Christelicke Gesangen,* 1648

21 Middelen tot Heyl en Deuchde

Dialoog tussen een wanhopige zondaar en iemand die hem wil troosten. Deze trooster raadt hem aan zich tot God te wenden. Dat wil de zondaar wel, maar hij kan het niet: de slechte gewoonte van het zondigen staat in de weg, zoals zijn domheid de weg naar de kennis verspert. Maar bidden helpt. De zondaar besluit tenslotte een poging te wagen.

Middelen tot Heyl en Deuchde. Twee-spraeck.
Zang: Schoon Amaryllis Zegt wat u wil is.

Klager Ay my! wat plagen!
Trooster Wien hoor ick klagen?
K Een mensch, gedruckt door veel ellenden.
T Daer is geen quaedt zoo groot of God kan't wenden.

K Godt wendt geen zondaers quaedt.
T Ja. als hy zonde laet.
K Maer die niet kan, wat raedt[1)]?
T Godt kan raedt zenden.

K 'k Wil, maer mis krachten.
T Kracht wast[2)] door trachten.
K Qua'e Wenst[3)] maeckt trachten onvermogen.
T Qua'e Wenst wijckt door omzichtigh tegen pogen.
K Na wenst te doen, is zoet.
T Na raedt te doen, is goedt.
K Wenst wordt te sterck gevoedt.
T Maer 't is door logen.

K Wat voedt qua'e wennis[3)]?
T Gebreck van kennis.
K Hoe kan de kennis Deuchde wercken[4)]?
T De kennis doet elcks dings waerdye mercken.
K Wat brengt dat Mercken in?
T Of groot' of kleyne minn'.
K Helaes! Domheydt van zin!
T Kan ondeuchdt stercken.

K Wat raedt tot domheydt?
T Merckt waer 'tpadt krom leyt.
K Wat vordert om daer toe te raken?
T Met hert en ziel geheel tot Godt te naken.
K Hoe naecktmen Godt?
T Te met[5)].
K Hoe eerst?
T Door reyn gebedt.
K 't Hert is te zeer bezet
Met aerdsche zaken.

T Maeck ruymt van binnen.
K Hoe zal'ck beginnen?
T Hoe groot u noodt is, overwegen.
K Wat nutheydt is daer in voor my gelegen?
T Noodts kennis die port aen.
K Waer toe?
T Tot Godt te gaen.
K 'k Wil, na u raedt, bestaen[6)].
T Go'e wil krijght zegen.

Uit: D.R. Camphuysen, *Stichtelycke Rymen*, 1624

---

1) maar wie geen zonde achterwege kan laten, wat moet die beginnen? 2) groeit 3) slechte gewoonte 4) bewerkstelligen 5) stapje voor stapje 6) proberen

23 Lydens Begin

Camphuysen vertelt in dit lied de aanleiding tot zijn ballingschap. Toen de remonstranten moesten beloven niet meer te preken, dook hij onder. Hij werd als oproerkraaier gezocht en men loofde zelfs een beloning uit voor wie hem aan zou brengen. Camphuysen neemt met dit lied afscheid van zijn vaderland.

Lydens Begin. Schey-Lied.
Zang: Gaillarde la Belle.

Noch leeft en werkt Hy die de macht
Der duysternissen heeft[1)];
Noch leeft en werkt Hy ook, die kracht
Om overwinnen geeft;
Noch dorst de Menschen-moorder al na bloed;
Noch blijft de Mensch-behouder even goed.
Wat nood, of ons een sterke vyand moet 't[2)],
Als een veel sterker vriend ons hulpe doet?

Op 't leeren[3)] uyt Gods Heylig woord
Stelt menig mensch wel straf,

Maar waar is ooyt van mensch gehoort
Die 't harte Wetten gaf?
Nochtans ging 't doe alsoo. Wat durf 't vleysch!
Beloft' van 't Woord te zwijgen was den eysch.
Die niet met Schrift beloven wou, most gaan,
En lijden straf eer 't waan-quaad[4] was gedaan.

'k Hiel my verscholen, of' misschien
Van God mocht zijn vergost[5]
Dat ik, van d'Haters niet gezien,
Die keur[6] ontvlieden kost[7].
't Is reden dat een Christen 't lijden mijd
(Soo langh het mijden met Gods wil niet strijd.)
Doch al vergeefs ontschool ik 't dage licht:
Haats oogh ziet scherper dan des lijfs gezicht.

Uyt d'oogh, maar uyt het herte niet,
Wierd ik door Schrift gedaagt;
Vaak by de mijne nabespied
En scherpelijk gevraagt.
'k Hiel mij bedekt; doch wie is 't die we'erhoud,
Wanneer de Heer zijn knecht na 't kruys aan stouwt?
Ten toon wierd opentlijk gestelt mijn naam;
't Was schandig: doch een schand die 'k my
niet schaam.

Oproerigh noemd' en schreef men my;
't Schrift stond op poort en straat;
Met plegers van boosdadery
Stond' ik in eenen graad.
't Gebod en eysch was, dat ik my moest spoe'n
Om binnen seker tijd beloft te doen:
Beloft, dat ik Gods woord niet spreken zou,
Of Balling gaan moest, zoo ik niet en wou.

't Gerucht van zulken nieuwen ding
Quam tot mijn ooren snel;
't Niet komen, was mijn weygering
Van haar godloos bevel.
Maar noch soo ging de Blindheyd dommer tred:
Groot geld (ô schand!) wierd op ons lijf gezet.
Wat raad? Religy-haat word zelden mat,
En heylloos-heyl'ge bloed-lust nimmer zat.

Adieu, ik ga, doch ga met vreugt;
Maar u naakt ongeval.
Ik ga uyt dy, maar 't loon van deugt
Blijft en volgt over al.
't Aardsch Vader-land te missen valt hem licht
Die 't Hemelsch klaar heeft in zijns herts gezigt.
Adieu, ik ga, en wensch dat Godes roe',
Wanneerz' eens komt, u d'oogen open doe.

Uit: D.R. Camphuysen, *Stichtelyke Rymen* IV, 1685

---

1) de duivel 2) ontmoet 3) preken 4) vermeende kwaad 5) vergund 6) verordening 7) zou kunnen

24 Noodiging tot Deuchde

Aen de Jonckheydt.
Zang: Questa dolce Sirena.

De zoete Meereminne
Die zoo aentreck'lijck zingt
Dat haer gezang tot binnen
In 't diepst van 't herte dringt,
Verstop daer voor uw ooren,
Verleydelijcke Jeuchdt;
Daer valsche wordt verkoren
Verliestmen ware vreuchdt.

Verstop niet 's lichaems leden
Met wasch of dichte wol,

Maer heb 't verstandt van reden,
Het hert van aendacht[1] vol.
Gebreck van goê bezitters
Geeft qua' bewoonders ste'e.
Deuchdts aenvang brengt wat bitters,
Maer 't endt, veel zoetheydt me'e.

Ick eysch niet dat ghy rustigh
En vrolijck laet te zijn,
Maer dat gh'u wacht voor't lustigh
Welcks eynde loopt op pijn.
Ick eysch niet dat ghy 't minnen
't Minn-lustigh hert belet't,
Maer dat ghy slechs uw zinnen
Op minnens waerder zet.

Laet schijn u niet verblinden;
Schrick niet voor Deuchdts gedaent.
Ghy zultze zoeter vinden
Dan ghy in 't eerste waent.
Allencken wordt hy machtigh
Die ernstigh werck begint.
En Lieffd' is dubbel-krachtigh
Als zy Liefs trouw bevindt.

Uit: D.R. Camphuysen, *Stichtelycke Rymen,* 1624

---

1) vroomheid

26 Christelijcke Klachte

Zang: Doulants Lacrymae

Traen, oogen, traen, en word fonteynen
Door u veel weynen;
Benaude borst, zen' door de lucht
Een droef gezucht.
Weyn mede, weyn, al ghy oprechte,
Weyn Godes knechten;
Laet zuchten tot den Hemel gaen;
Vang klachten aen.

Laet als twee beecken,
Uw oogen leecken,
Om den mensch (helaes!)
Die (in 't hert
Staêgh benert,
En verwert
Door qua waen van vreuchd en smert)
Zoeckend' heyl, van heyl ververt[1],
Teffens wijs en dwaes.
Geheel Nature
Wil mede truren;
Truer wat truren kont;
Al 't verdriet
't Welckmen ziet
Dat geschiedt,
En de wer'lt van overvliet,
Is zoo trurens waerdigh niet
Als des Menschen Zondt.

Wel liet ghy staegh tranen vlieten,
Heraclite[2];
't Is gewis droeff'nis, te zien
De jamm'ren die op Aerdt geschien.
Meer met reden weenen d'oogen
Die zien mogen
Wat voor Schat en Padt Godt geeft
Daer 't domme hert geen lust in heeft.

---

1) zich verwijdert 2) Heraclitus: Ionisch natuurfilosoof uit de 6e eeuw v. Chr. ('panta rhei'), die voortdurend zou hebben geweend om de dwaasheden der mensen

28 Christelijck Gevecht

'Daer moet veel strijdts gestreden sijn' is de oudste dichtregel die we van Camphuysen kennen. Het thema 'strijd' komt in zijn latere gedichten vaak terug. Het gaat dan niet alleen om de innerlijke strijd tegen de verleiding, maar ook om de uiterlijke strijd van Camphuysen en de zijnen tegen de vervolgers. Geen strijd met echte wapens, maar door middel van het geestelijke wapen van het lijdelijk verzet.

Christelijck Gevecht I.
Zang: Frogs Gailiarde [John Dowland]

Van te strijden wil ick zingen,
zingen een aendachtigh[1] Liedt:
Hoe de mensch, die wel wil strijden,
heeft te strijden, en hoe niet.
Al de Werelt is vol strijdens.
Strijden is menigerhandt;
Strijden dijdt[2] somtijdts tot eere;
strijden dient somtijdts tot schandt.
Menigh strijdt een dwaess'lijck strijden,
om 't gering, op 't ongewis;
Menigh strijdt een wijss'lijck strijden,
om 't geen strijdens waerdigh is.
Somtijdts strijdt de mensch een strijden
dat met Godes wille strijdt:
Somtijdts strijdt de mensch een strijden
daer den Hemel in verblijdt.

[Christelijck Gevecht] II.

't Wapen dat ghy aen moet hebben,
daer ghy mede moet te veldt,
Daer ghy strijdt me'e moet beginnen
tegen 't Geestelijck geweldt,
Tegen al 't bedrogh en listen
van een zoo gezwindt Vyandt,
Is het Geestelijcke Wapen
't welck uw Godt u schickt ter handt.
Dit moet ghy geheel aentrecken.
Niet een stuck en mach'er van.
(Waermen hem maer bloot kan vinden,
treftmen strax zijn vyandt a'n)
Dit moet ghy geheel aentrecken, om,
wanneer't aen 't strijden geldt,
Vast te staen; en onbeweeghlijck[3],
u te dragen als een heldt.

[Christelijck Gevecht] III.

Zang: Mein hert is betrubt biss in dem thodt,
Fa la la la la la la la la la.

De kroon is niet zoo waerdt en zoet
Waer aen men licht geraken kan,
Dan die, gehaelt door zweet en bloedt,
Niet staet gereedt voor alle man.

Dat d'Aerdtsche mensch het hooghste Goedt
Goetdunckentlijck verhopen derf,
Is om dat hy niet wel bevroedt
De waerdicheydt van 's Hemels erf.

Die in zijn herte na waerdy
d'Onsterffelijckheydt heeft geschat,
Geloofd' eer datzer niet en zy
Dan datmenz' heeft door lichter Padt[4].

---

1) vroom 2) strekt 3) onverschrokken 4) gelooft eerder dat de onsterfelijkheid niet bestaat dan dat ze gemakkelijk te verwerven zou zijn

Camerata Trajectina op Globe

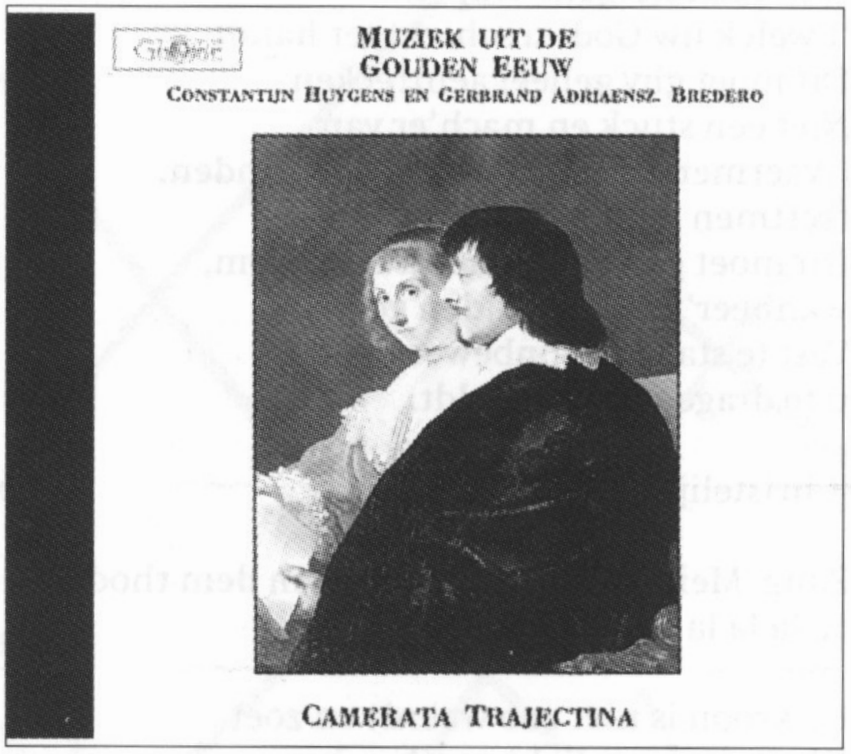

Muziek uit de Gouden Eeuw
Liederen van Constantijn Huygens en
Gerbrand Adriaensz. Bredero

Camerata Trajectina
Saskia Coolen (blokfluit, viola da gamba)
Erik Beijer (viola da gamba)
Louis Peter Grijp (theorbe, luit, cither)
met
Barbara Borden (sopraan)
Matthy Soethoudt (sopraan)
Nico van der Meel (tenor)
Sjabbe van Selfhout (tenor)
Pieter Dirksen (clavecimbel)

GLO 6013

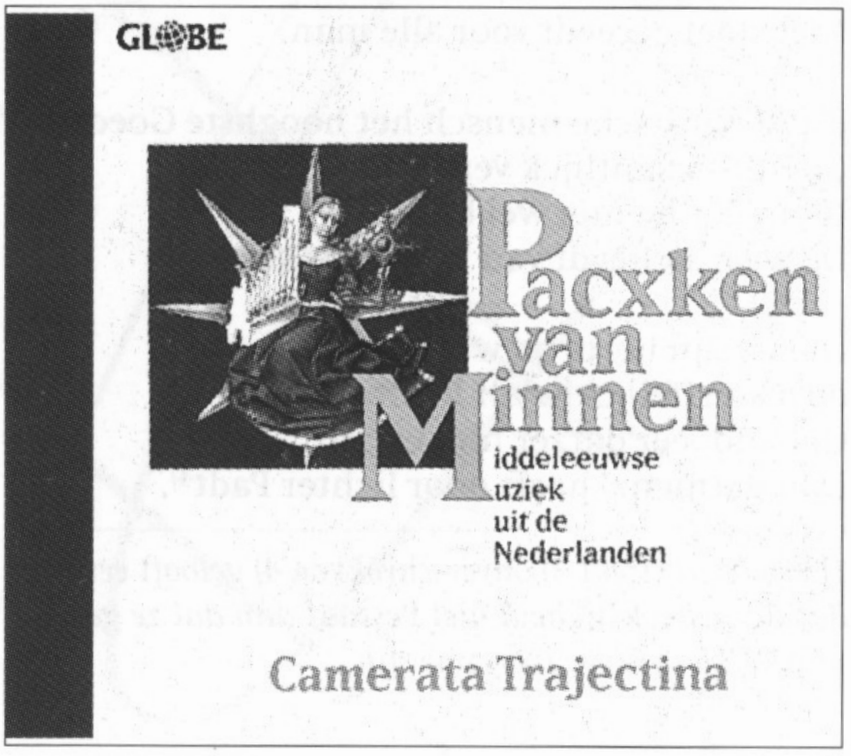

Pacxken van Minnen
Middeleeuwse Muziek uit de Nederlanden

Camerata Trajectina
Saskia Coolen (blokfluit)
Erik Beijer (vedel)
Louis Peter Grijp (luit)
met
Suze van Grootel (sopraan)
Martin van der Zeijst (altus)
Marius van Altena (tenor)
Job Boswinkel (bas)

GLO 6016

Souterliedekens

16e-eeuwse wereldlijke liederen en psalmzettingen van Jacobus Clemens non Papa en Gherardus Mes

Camerata Trajectina

Saskia Coolen (blokfluit, viola da gamba)
Erik Beijer (vedel, viola da gamba)
Louis Peter Grijp (luit, cither)
met
Suze van Grootel (sopraan)
Sytse Buwalda (altus)
Marius van Altena (tenor)
Job Boswinkel (bas)

GLO 6020

Muziek uit de Muiderkring

Liederen van en voor Maria Tesselschade

Camerata Trajectina

Saskia Coolen (blokfluit, viola da gamba)
Erik Beijer (viola da gamba)
Louis Peter Grijp (theorbe, luit, cither)
met
Suze van Grootel (sopraan)
Nico van der Meel (tenor)
Tom Sol (bariton)

GLO 6026

GLO 6031

Bavianen en Slijkgeuzen

De Waardgelders

1 Seght nu ghy nieuw' Soldaten (1618) 2:37

2 Ghy Steden stout en koen (1617) 2:47

De Dordtse Synode

3 Een nieuw Liedeken, waar in verhaelt worden de voornaamste gheschiedenissen deses Jaers 1619 in deze landen 4:23

4 Foy U Dortsche Synode! (1620) 2:09

5 Tsamen-sprekinghe tusschen een Remonstrant en een Contra-Remonstrant, van de Uyt-vaert der Remonstranten (1619) 4:39

Johan van Oldenbarneveldt

6 Ick Jan van Olden Barneveldt (1619) 2:43

7 Ay treurt met rouw, trouw Batavieren (ca 1619) 2:55

8 Geuse Vesper, of Sieckentroost voor de Vierentwintich (Vondel, 1631?) 2:52

9 Een Niew Lietgen van Reyntgen de Vos (Vondel, 1627) 2:24

Predikanten achter de tralies

10 Op d'eeuwighe ghevanckenisse der Remonstransche Predicanten 1:07

11 D'Lof-zangh Marie (Jacob van Eyck, 1649) 2:42

12 Op de Verlossinge van Samuel de Prince, ende Johannes Grevius 0:37

13 Op de Moort van Rotterdam (1621) 2:58

14 Bly-Lied op de uutcomste van vier Predicanten, die om de vercondinghe des Evangeliums ghevanghen waren (1621) 0:55

15 Psalm 100 (Luitboek van Thysius, ca 1600) 0:39

16 Triumph-lied ter eeren van Dominicus Sapmas Huysvrou die hem uut-geholpen heeft (1621) 1:41

17 Psalm 91 (Luitboek van Thysius, ca 1600) 1:15

18 Een nieuw Claegh Liedt, selfs ghemaeckt van Hendrick Danielsz Slatius in syn Ghevangenisse (1623) 2:19

Moraal

19 Men hoort nu seven wijven kijven 3:45

Hugo de Groot

20 't Onse Vader (1621) 2:02

Dirck Rafaelsz Camphuysen

21 Middelen tot Heyl en Deuchde. Tweespraek (1624) 1:47

22 Idem. J. Butler (1652) 2:01

23 Lydens Begin 3:17

24 Noodiging tot Deuchde (1624) 1:38

25 Idem. J. Butler (1652) 1:59

26 Christelijcke Klachte (1624) 3:26

27 Idem. J. Butler (1652) 2:01

28 Christelijck Gevecht (1624) 2:50

GLOBE

Camerata Trajectina

Suze van Grootel
sopraan

Marius van Altena
tenor

Menno van Slooten
bariton

Saskia Coolen
blokfluit, viola da gamba

Erik Beijer
viola da gamba, trommel

Louis Peter Grijp
luit, cither

Producer: Klaas A. Posthuma

Opgenomen in Utrecht, maart 1995

Totale speelduur 69:00

Hoes- & labelontwerp: Frans Lieshout, Design Connection

DDD

℗ & © 1995
Klaas Posthuma Productions v.o.f.
GLOBE is a registered trademark of Klaas Posthuma Productions
Castricum, The Netherlands